

*From Antiquity to Nowadays
От древността до днес*

КОВАРНОТО СВИДЕТЕЛСТВО НА МЕРИ АН КЛАРК И АФЕРАТА С ЙОРКСКИЯ ХЕРЦОГ ПРЕЗ 1809 Г.

Любомир Кръстев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. През 1809 г. британската общественост е скандализирана от аферата на Йоркския херцог с лондончанката Мери Ан Кларк. Случаят придобива такава известност, че измества всички други теми във Великобритания за повече от три месеца. Репутацията на Хановерския принц е накърнена много тежко от сведенията, изнесени от неговата бивша любовница г-жа Кларк. Тъй като вторият син на Джордж III е и главнокомандващ на британската армия по това време, таблоидната история става политически проблем, който засяга цялата нация. Артикулират се версии за корупция, разврат и интриги, които пряко се отнасят до интегритета и моралните устои на националните лидери. Въпреки това развръзката на аферата претърпява драматичен и неочакван обрат.

Keywords: Marry Anne Clarke, corruption, affair, public scandal

Когато скандални факти и интимни детайли от личния живот на публичните личности станат обществено достояние, винаги се наблюдава една парадоксална закономерност. Първоначало такива новини минават под общото клеймо на нарушения морал и героите са дамгосани като недостойни и жалки развратници, които не заслужават нито доверие, нито високия си статус. Тази вълна на недоволство обаче след това се обръща и помита с още по-голяма сила онези, благодарение на които нравствените престъпления са разкрити. Обвинителите стават обвинени. Жертвите са подложени на критика, а техните свидетелства – на съмнения. Главният виновник – реабилитиран. Достатъчно е да си спомним за мадам Дьо Бари, на която се гледа с презрение, докато е любовница на Луи XV, а след възкачането на престола на Луи XVI тя е подложена на репресии от страна на кралицата и симпатиите към нея не закъсняват. Шокиращото творчество на маркиз Дьо Сад е заклеено от всички съсловия, но хвърленият в Бастилията писател скоро се превръща в жертва на политиката на Стария режим, а народът гледа с омраза не към вулгарния

автор, а към кюретата, които със задоволство го посочват с пръст, и съдиите, които лицемерно го наказват. През 1791 г. Сад дори е избран за депутат в Конвента, а за яростните му критики настъпват тежки времена¹⁾. Имиджът на Мария Антоанета е напълно унищожен след аферата с огърлицата, но впоследствие нейният публичен образ е реабилитиран и противопоставен на този на недобросъвестните дворцови интриганти.

Примерите за подобни случаи са много и аферата с херцога на Йорк може да се добави към тази любопитна тенденция. През 1803 г. Йоркският херцог, тогава вече главнокомандващ британската армия, се запознава с куртизанката Мери Ан Кларк. Последната е лондончанка със скромен произход и завидна хубост, но животът ѝ като съпруга на каменоделец очевидно не ѝ се нрави особено и тя изоставя разорения си мъж, впускайки се в търсене на приключения и облаги сред висшето британско общество. Кларк става метреса на втория син на крал Джордж III през същата година на тяхното запознанство. Интелигентна и амбициозна, новата фаворитка на Джордж III се доказва като много находчива и предприемчива жена, тъй като нейните разноски са почти непосилни и за самия Йоркски херцог. За да си осигури компанията на Кларк, принцът е принуден да започне да продава офицерски чинове и да осигурява повишения срещу подкупи. Като посредник в тази дейност, херцогът има неблагоприятното да се довери отново на г-жа Кларк, без да мисли за възможните последствия. През 1805 г. той решава, че куртизанката не си заслужава всички тези главоболия, и се разделя с нея. Раздразнена от това стечение на обстоятелствата и обзета от страх, че трябва да се завърне към стария си начин на живот, лишен от лукса и богатството, Кларк заплашва, че ще оповести публично както любовната им афера, така и ще разкаже за подкупите на офицерите. За да купи нейното мълчание, Йоркският херцог започва да ѝ плаща годишна пенсия, но през 1808 г. спира плащанията, а тя слага край на мълчанието си²⁾. През лятото на същата година пресата започва да артикулира обвинението, че г-жа Кларк използва влиянието си върху Йоркския херцог, за да се повишават офицери от армията. Тези слухове се засилват допълнително, след като майор Денис Хоуган публикува своя „Апел към обществото“ – кратък разказ, разкриващ как военният е несправедливо пренебрегнат при едно от повишенията само защото „отказва да целуне фустата“³⁾. Опозиционната преса подхваща тези разкрития, а книжлето на Денис Хоугън е преиздадено единайсет пъти за седем седмици, като са продадени над десет хиляди копия⁴⁾. През октомври 1808 г. опозиционният „Индипендънт уиг“ също публикува подобни обвинения за корупция в британската армия по отношение на повишенията на офицерите⁵⁾.

На този етап обаче има само слухове и свидетелството на един недоволен офицер. Така въпросът изчезва от общественото ползрение за повече от два месеца. Но скандалът избухва отново на 27 януари 1809 г., когато депутатът от Уелс Гуилим Лойд Уордъл твърди пред Долната

камара, че самата г-жа Кларк на драго сърце е готова да свидетелства, за да потвърди обвиненията⁶⁾. От бившата любовница на главнокомандващия Уордъл научава, че случаите с повишенията далеч не са инцидентни, като неговата реч изобилства от имена, факти и конкретни случаи, в които скандалната схема се разплита и престъпните действия на Йоркския херцог са извадени на показ⁷⁾. Всичко това приковава толкова силно общественото внимание, че темата измества любимия антигерой на пресата Наполеон в продължение на месеци. Обвиненията са особено сериозни, като се има предвид, че британската армия е въввлечена във война на Иберийския полуостров от края на 1807 г. – война, която до този момент е по-скоро неуспешна⁸⁾.

Пикът на аферата е достигнат, когато г-жа Кларк публикува личната си биография през 1809 г., в която прилага и много писма от кореспонденцията си с кралския син. Книгата разкрива не само подкупите в армията, но и редица интимни детайли от връзката на Кларк с херцога, които особено много zlepоставят последния. На преден план излиза сексуалният живот на принца, който става обект на още по-голяма критика, отколкото обвиненията в корупция. Правителството, водено от Уилям Портланд, решава да изобличи Йорк по обичайния за торите способ, като обвини Кларк, Уордъл и депутатите, които ги подкрепят, в проява на „якобинство“, което просто търси сензация и цели да разклати властта⁹⁾. Но в консервативните редици е допусната груба грешка. Стратегията, предприета за оневиняване на Йоркския херцог, цели да се докаже липсата на съпричастност към горепосочените деяния чрез създаването на парламентарна комисия, която да проучи всички детайли и да разследва обвиненията на Уордъл¹⁰⁾. По този начин се цели да се постави акцент върху възмутителния начин на живот на г-жа Кларк, нейното ниско потекло и позорни деяния в миналото. Дискредитирането на главния свидетел обаче компрометира и главнокомандващия британската армия.

Така г-жа Кларк се появява няколко пъти в Камарата на представителите, за да дава обяснения на разследващата комисия, но всички надежди на торите са напразни. Тя отново използва писмата от бившия си покровител, в които има ясни индикации, че той е в течение на подкупите, въпреки че тя е инициаторът¹¹⁾. В дванадесет заседания на комисията г-жа Кларк признава всички обвинения, което подсилва увереността на торите и те предприемат гласуване за оневиняване на Йорк, което е спечелено от консерваторите с 364 гласа срещу 123¹²⁾. Но пресата и общественото са още по-скандализирани от този акт на съпричастност към Хановерския принц. „Ние не трябва да падаме на нивото на стария френски двор – коментира консервативният и обикновено

проправителствен „Кристиян обзървър“, – нито пък да ставаме като страните, които напоследък паднаха под ботуша на Наполеон. Нацията трябва да се предпази от опасността от корупция, която, ако остане ненаказана, ще сигнализира на Наполеон, че държавата не е морално готова да отстоява свободата си“¹³⁾, допълва изданието. За да се избегне допълнително усложняване на ситуацията, Йорк подава оставка като главнокомандващ на армията на 17 март 1809 г.

Значението на аферата с херцога на Йорк отдавна се дискутира от историците. Според някои, като изследователя Филип Харлинг, скандалът допринася за разпространяването на агитация в подкрепа на осъществяването на парламентарна реформа, тъй като последните опити за подобни действия са отхвърлени в края на 90-те години от правителството на У. Пит, който желае страната да се консолидира около консерваторите с оглед на войната срещу Франция. Други интерпретират събитието като отвличащо вниманието от въпроса за оцеляването на Великобритания в контекста на непрестанна война. По думите на Пол Шрьодер „гневът и раздразнението на Наполеон могат да бъдат разбрани. С цялата си мощ, той не само не може да унищожи британците, но дори не може да им привлече вниманието“¹⁴⁾. За самите британци скандалната афера представлява поредното изпитание, което трябва да напомни за важността на морала в политиката. Както се изразява аболиционистът У. Уилбърфорс, „историята показва, че религията и моралът са най-добрите пазители на държавите и когато тези устои са в упадък, това е ясна индикация, че страната се доближава до крушението“¹⁵⁾. Нацията се нуждае от лидери, които да бъдат достойни водачи в много предизвикателна епоха. Неочаквано обаче британският дух не само не е сломен от аферата, а дори може да се каже, че след този случай страната се възстановява много бързо и продължава своята „справедлива“ война на континента с голяма упоритост.

След оставката на Йорк британците преобръщат своите нагласи не само по отношение на войната, която до този момент се разглежда като ненужна тежест, но дори са готови да приемат отново реабилитирания образ на кралския син. Тъй като Уордъл за ужас на торите се представя гордо като „якобинец“, влагайки в това не привързаност към Франция, а реформаторски дух, самата концепция за „якобинство“ се променя и на Острова „якобинците“ застават рамо до рамо с торите по отношение на войната, тъй като злоупотребите, които са изобличени с тази шумна афера, са характерни и за френския императорски двор. Ако се изхожда от гледната точка на морала, то тогава клеймото трябва да се сложи и върху Бонапартовата фамилия. „Якобинец“ престава да означава приятел на Наполеон, трансформирайки своето значение в коренно противоположен смисъл. И това става само заради аферата с г-жа Кларк.

Трагикомичната куртизанка не печели симпатии със своите разкрития, както беше загатнато във въведението на това изследване. Първоначално тя получава крупната сума от десет хиляди паунда, за да върне всички писма, които е получила от принца, както и пенсия от 400 лири годишно, ако не публикува втория вариант на биографията си. Министрите от кабинета тогава се нахвърлят срещу автора на скандала – Лойд Уордъл. Подтикван от консерваторите, някой си Франсис Райт започва дело срещу Уордъл въз основа на неплатени задължения от страна на депутатата радикал, който поръчал на Райт изработката на мебели и обзавеждане. Делото влиза в съда на 3 юли 1809 г. и става ясно, че мебелите са били форма на подкуп към г-жа Кларк, с което Уордъл е предразположил лондончанката да свидетелства в Парламента. Уордъл е осъден да плати голяма сума на Райт, както и значителни разноски по делото, но ударът върху неговото име е още по-голям. Затънал в дългове и преследван от политическите си опоненти, той бяга след 1815 г. в Италия, където и умира през 1831 г. Подобна съдба споделя и Мери Ан Кларк, която отива във Франция след реставрацията на Бурбоните и умира там в крайна бедност през 1852 г.

През 1811 г. Йоркският херцог отново става главнокомандващ на британската армия, без да среща сериозна съпротива както в парламента, така и сред обществото. Според Чарлс Грей Йоркският херцог не е виновен за нищо, а случилият се скандал може „да споходи всеки мъж, който има любовница“⁽¹⁶⁾. Депутатът Чарлс Йорк пък обяснява коварството на Мери Ан Кларк с нейната „наранена гордост, унижителната позиция, в която се намира“, (след като херцогът спира да ѝ дава пари) „отмъщение и онази жестока омраза, която, веднъж обсебила женската гръд, е невъзможно да се утоли. Тази омраза я мотивира да продължава напред и като грабител, тя ще пирува и ще руши“⁽¹⁷⁾. Британското общество бързо забравя за корупцията и подкупите, както и за неморалното поведение на херцога, и е готово да извини неговите срамни действия, преценявайки, че предателството на неговата любовница е по-непростимо от неговите прегрешения. За управлението на Йоркския херцог като главнокомандващ и до днес в официалната британска историография доминира виждането на военния историк Джон Фортескю, че принцът прави „повече за армията, отколкото всеки друг човек в цялата ѝ история“⁽¹⁸⁾.

БЕЛЕЖКИ

1. Reinhardt, V. (2014). *De Sade, Oder Die Vermessung des Bösen*. München, 2014. p. 251.

2. Berry, P. (1970). *By Royal Appointment: A Biography of Mary Anne Clarke, Mistress of the Duke of York*. London, pp. 48 – 52.
3. Boyd, H. (2006). *Mad, Bad and Dangerous People*. New York, p. 216.
4. Ibid. Толкова е тиражът на „Размисли за революцията във Франция“ на Едмънд Бърк.
5. *Parliamentary Intelligence*. – *Independent Whig*, 30 October 1808.
6. Hansard. *House of Commons*, Vol. XII. 27 January 1809. pp. 179 – 203.
7. Ibid.
8. Скандалът с Йоркския херцог съвпада по време със загубата на британците в битката при Ла Коруня, а самият главнокомандващ – генерал Джон Мур, умира на 17 януари 1809 г. Панически отстъпващата британска армия понася огромни загуби, особено при транспортирането си обратно на Острова.
9. Harling, Ph. (1996). *The Duke of York Affair (1809) and the Complexities of War-Time Patriotism*. In: *The Historical Journal*. Vol. 39. No. 4. December. p. 967.
10. Hansard, *op. cit.* pp. 195 – 196.
11. Това е видно от изнесената от Уордъл информация, в която се дава като пример как Мери Ан Кларк иска да отиде на екскурзия, за която няма средства, и предлага на херцога да повиши някой си лейтенант Брук, като това носи на принца печалба от 500 лири, двеста от които прибира г-жа Кларк. Вж. Hansard. *House of Commons*, Vol. XII. 27 January 1809. pp. 183 – 184.
12. Fisher, D. *The Duke of York Scandal, 1809*. At: <http://www.historyofparliamentonline.org/periods/hanoverians/duke-york-scandal-1809>. Последно посетен на 6 май 2016 г.
13. *The Conduct of the Duke of York*. – *Christian Observer*. February 1809. p. 131.
14. Schroeder, P. (1994). *Transformation of European Politics, 1763 – 1848*. Oxford, p. 384.
15. Hansard, *House of Commons*, Vol XIII. p. 590.
16. *The Journal and Correspondence of William Auckland*. London, 1864. Vol. IV. p. 318. Earl Grey to Lord Auckland.
17. Hansard, *House of Commons*. Vol. XIII. p. 281 – 284.
18. Цит. по: Chandler, D. *The British Army*. London, 1994. p. 145.

THE TREACHEROUS TESTIMONY OF MARY ANN CLARK AND THE DUKE OF YORK SCANDAL, 1809

Abstract. In 1809 the British public was scandalized by the affair of the Duke of York with Marry Anne Clarke. Rumors of the affair spread so widely that the story

was articulated very widely in Britain for more than three months. The reputation of the Hanoverian prince was badly damaged by the testimony given forward by Mrs. Clarke. While the second son of King George III was Commander in Chief of the British Army at that time, the story was not only a public scandal, but rather a political crisis for the whole nation. News about corruption, debauchery and intrigues flooded the press, and this whole matter put the integrity of the national leaders to the challenge. Nevertheless, the outcome of the affair underwent a dramatic and unexpected turn.

✉ **Mr. Lubomir Krustev, PhD student**

University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: krustevlubomir@yahoo.com